

EGY KÖZÉPKORI ZSARNOK.

Irta: *Váczy Péter.*

AZ ÉSZAKI szél dühe végigszáguld a kalabriai hegyeken, meg-megrázza a földet és a sík Apulia térségein kavargva port vág az út vándora és a föld lakója szemébe» — így jellemzi III. Ince pápa VI. Henrik német császár uralmát. A szélvihar azonban hirtelen elült és az Apennini-félsziget, melyet a viláгурalmi álmokat kergető Stauf császár hallatlan küzdelmek árán vett birtokába, mintha csak lidércről szabadult volna meg, boldogan fellélegzett. Amikor 1197-ben Messinában kihult kezéből a kard, nem maradt más örököse nagy birodalmának és szép terveinek, mint a kis, három éves Constantinus, a későbbi II. Frigyes császár. Jog szerint, anyja végrendelkezéséből a pápa gyámsága alá került, valójában azonban egymás ellen acsarkodó pártok labdája lett, foglya saját szülőházájának. Elhagyottan, mindenből kisémmizve és kifosztva, játszadozik Palermo utca-piszkában és ha egyes gazdag kereskedők meg nem könyörülnek rajta, a caesarok unokáján, a vidám, sugárzó szemű gyermekek, talán nyomorultul elpusztul. Mialatt német birodalomrészén ellencsászárok álltak fel és küzdöttek egymással, mialatt Itáliában a pápa egyes városokkal osztozott a hatalmon, ő, a császári gyermek, el-elbámészkodott Szicília fővárosának zsivajgó piacán, hol normannok és németek keveredtek a sziget korábbi uraival, görögökkel és szaracénokkal. Az élet mennyi színe, mennyi szokása, nyelve kavargott itt körülötte és ő nézett, fülelt, mindent elraktározott fogékony lelkében.

Ebben a kísértetiesen szép, tág levegőjű környezetben nőtt fel II. Frigyes. A szicíliai élmény egész útjára ellátta őt bő tapasztalatokkal; a színek, a hangok, melyek átrezegtek rajta, rabjukká ejtették. Bárhová is jutott, úgy érezte, szíve Sziciliáé és Apuliáé maradt. Amikor keresztes hadjárata alkalmával meglátta Judea és Szíria sívár táját, csipős modorában csak ezt jegyezte meg: Jehova, úgy látszik, nem ismerte örökös királyságának, Apuliának és a Terra Laboris-nak földjét, különben nem dicsérte volna fel oly nagyon a zsidók hazáját. Erre a szicíliai földre saját szavai szerint úgy hajtotta le fejét, mint valami puha párnára. Szicília Nyugat és Kelet kapujában feküdt. Még ma is normann építmények mellett bizánci és arab kupolák és oszlopok bukannak elő, a középkorban pedig a Bizáncból és Távol-Keletről jövő áruk legnagyobb átrakodóhelye volt. Fejlett pénzgazdálkodása egyedül a brit szigetország lüktető gazdaságához hasonlítható, hol már a XII. században a vámok, adók, pénzbeli ügyletek stb. egészen modern formákat öltöttek. Nem természetes-e, hogy a modern hivatalnok-állam kezdetei éppen ezen a két szigeten mutatkoztak legelőbb és leghatározottabb formában? A régi hűbérvilágban a király közegei földet kaptak fizetség fejében, a beneficiumok boldog élvezői gögös, önállóságukat hangoztató nagyurak, ezzel szemben II. Frigyes jogászműveltségű hivatalnokokat állított a közügyek élére, kik pénzért dolgoztak és mindenben a király jóakaratótól függtek. Míg régebben a hivatalok apáról fiúra öröklődtek és az uralkodónak nem volt beleszólása az apróbb közegek kinevezésébe, II. Frigyes országában a legkisebb irnok is császári «engedélyre» szorult és hivatalát még élete tartamára sem élvezhette mindig, még kevésbé hagyományozhatta fiára, vagy rokonságára. Ezen az úton-módon II. Frigyes akarata elért a legtávolabbi faluig is.

Az állami mindenhatóság a gazdasági élet megrendszabályozásától sem riadt vissza. II. Frigyes a sziget valamennyi fontos határpontján őrhelyeket rendezett be, melyek segítségével Sziciliát bármely pillanatban elzárhatta a külvilágtól. A sziget kereskedelmét ennél fogva tetszése szerint, az állami érdekek megfelelően, irányíthatta és ellenőrizhette. Csak következetes volt az állami irányítás elvéhez, amikor 1231-ben az egyedárusításoknak, a monopóliumoknak egész rendszerét építette ki. A koronajogok legmesszebbmenő érvényesítése folytán a só, acél és vas, de még olyan termékek is, mint a szurok és a kender, állami kézbe kerültek. A selyemfeldolgozóműhelyek, melyeket még a normann I. Roger honosított meg Sziciliában, az anyagfestéssel együtt, hasonlóképpen állami igazgatásban dolgoztak. E két utóbbi kézműipart a császár a sziciliai zsidóknak engedte át, kiknek természetesen az engedélyért szép pénzt kellett fizetniök az állampénztárba. A só, vas és acél előállításának megoszlott az állami és a magánüzemek között, meghatározott napon azonban a kitermelt anyagot a fiskusnak kellett átadni, mely azután egységárként a beszolgáltatási ár négyszeresét állapította meg a nagykereskedelem s hatáskörét a kiskereskedelem számára. Ezt a szétágazó szervezetet nagyvonalú vámpolitika egészítette ki. II. Frigyes országának valamennyi kikötővárosában és a fontos átkelőhelyeken állami raktárházakat (fondachi) építtetett, hol a be- és kimenő árukat a vámokok felügyelete alatt elraktározták vagy áruba bocsátották. Ha valaki a vámot és a fekpénzt lefizette az országhatáron a fondachi-ban, vámmentesen járhatott árujával ki-be a városokba. De II. Frigyes nem elégedett meg ennyivel, hanem arra kötelezett minden kereskedőt, hogy ezekben az állami raktár- és kereskedőházakban háljon meg, akinek persze, ezért is fizetnie kellett. Ezzel a rendszerrel hatalmas bevételt biztosított a fiskus számára, másrészt egészen pontosan ellenőrizhette a be- és kivitt, melyekről embereinek több példányban részletes kimutatásokat kellett készíteniök, Ha ehhez még hozzávesszük, hogy a pénzváltókat, a fürdőket, a vágóhidakat, a mértékeket és súlyokat, a pénzverést is államosította, hogy a fiskus maga is kiterjedt földbirtokkal rendelkezett, akkor fogalmat nyertünk a császár óriási bevételeiről, államháztartásának arányairól. Szicilia volt ebben az időben Itália éléstára és gabonaráktára. Ám egyetlenegy magánember, kereskedő sem versenyezhetett a sziciliai állam gabonaüzleteivel. A császári hajók vámmentesen futottak ki a kikötőkből a császári uradalmak gabonatermésével, vagy ha ez sem volt elég, az olcsó pénzen felvásárolt gabonával. Amikor II. Frigyes egy ízben, északitáliai hadjárata alatt arról értesült, hogy Tuniszban éhínség dúl és hogy már ügyes génuai kereskedők Sziciliában gabonát vásárolnak az éhezők részére, sietve Szicilia valamennyi kikötőjét zár alá helyezte. Mialatt a génuaiak fogcsikorgatva vesztegeltek gabonával megrakott hajóikkal a kikötőkben, kifutott az egész császári kereskedelmi flotta és 50.000 tehernyi gabonával Tunisz felé hajózott. A génuaiak így elkésve érkeztek meg a nagyarányú üzletkötés színhelyére. Ez az előrelátás milliókra menő arannyal gazdagította a császár kincstárát . . .

Szicilia azonban nemcsak gazdag, keletiesen bújá növényzettel beborított sziget volt, hanem, ahogy Orosius kifejezte, «a zsarnokok anyja» is. Földjén a nép a porba hullott, ha királyt látott, akárcsak valami keleti deszpota előtt. Nem hiába uralkodtak itt azok a syrakuzai görög fejedelmek, kiket egyszerűen tirannuszoknak szoktak emlegetni a történelmi könyvek. A bizánci és az arab uralom alatt a fejedelmek istenítése még csak fokozódott,

Ezen a szigeten tehát nem ütközött nagyobb nehézségbe, hogy az abszolút monarchiát a régi hűbéri állam helyén a Staufok megalapítsák. Amivel Barbarossa Frigyes Lombardiában a fejlett városi autonómiák ellenállása folytán hiába kísérletezett, azt unokája, II. Frigyes minden nagyobb nehézség nélkül elérte: abszolút monarchia módjára kormányzott. Már a koraközépkor királya a hatalmat nem az alattvalók hanem Isten kegyelméből nyerte el, ám ebből még senki sem következtette azt, hogy most már az uralkodó egységyedül Istennek felelős tetteiért. Ha eddig szerepe főleg a jogrend és a szent hagyomány védelméből állott, most maga lett a jog és isteni igazság forrása. Isten mintegy rajta keresztül árasztja szét sugarait a földre. II. Frigyes sajátmaga hivatkozik arra, hogy «szándékát égi bölcsességből meríti». «Miként a patakok a forrásból, úgy áradnak szét a iustitia szabályai a királyi udvarból az ország minden részébe» — jelentette ki hatalmas törvénygyűjteményében. E gondolatkörben egészen természetesnek tűnt fel, hogy II. Frigyes a jogalkotás terén csalhatatlannak tartotta magát. «A császár ítéletei, határozatai és törvényei felett a crimen sacrilegii terhe alatt vitatkozásnak nincs helye» — ezt a követelményt II. Frigyes még a pápával szemben is érvényesíteni akarta. Amikor megjelent alattvalói előtt, fent, elérhetetlen magasságban trónolt, feje fölött hatalmas korona függött és ha valami közölni valója volt, csak intett a mellette álló logothétának, hogy beszéljen a néphez, mely egészen bizánci módra a proskynesis formájában lábcsókra járult eléje. Már nagyatyja, Barbarossa Frigyes kapcsolatba lépett Bologna neves római jogászaival és sok antik elemet elevenített fel a császárkultuszban. II. Frigyes mindenben a római caesárokhöz kívánt hasonlítani. Antik mintára pompázó győzelmi bevonulásokat rendezett, Capua hídját pedig örök emlékezetre saját tetteit dicsőítő domborművekkel díszítette. De Szicília neveltje volt és mint Jeruzsálem királya szoros kapcsolatba került az arab világgal. Nem akart tehát arról a színes udvartársról lemondani, mely a keleti deszpotákat körülvette. A különféle udvari székhelyeken, Lucerában, Melfiben, Canosában és Messinában a rabszolgák és rabszolgánók egész raja élt, többnyire színes mórok. A gárda, mely mindenhová elkísérte, marcona szaracén harcosokból állott. A nép nagy bámulatára a császár előtt és mögött egész állatsereglet vonult fel, poggyással megrakott tevék, oroszlanok, párducok, leopárdok, hiúzok, medvék, ezeket színes tunikába öltözött keletiek vonszolták láncon, majmok, rikácsoló vadászmadarak, baglyok és uhuk, sólymok és sasok a legkülönbébb fajtákból, fehér és színpompázó pávák, soha nem látott szíriai galambok, struccok és ami a legfélelmetesebben hatott, óriási elefántok, melyeknek hátán szaracén harcosok és kürtösök ültek toronyszerű építményen. Aki ezt a felvonulást látta, nem gondolhatta, hogy a Föld Uraként megjelenő imperátor augustus az istentelen arabok ellen küzdött a Szentföldön és német családból származott.

Annál meglepőbb, hogy ez a keleti önkényúr, kinek II. Frigyes ilyenkor mutatkozott, egyben csodálatos szellemi képességekkel rendelkezett. A felvilágosultság korának abszolút monarchái is pártolták a művészetet; akárcsak papagályokat, házi filozófusokat tartottak és udvaruknak olyan szint igyekeztek adni, mintha Olymposon trónolnának istenek és félistenek társaságában. II. Frigyest korántsem szabad ezekhez a piperkóc, világfi mecénásokhoz hasonlítani. Udvarában számos költő és tudós tanyázott, de ő saját maga volt udvarának Voltaire-je. Meghitt emberei között levetette magáról

a caesari magasztosság köpenyét és vidám életkedvét szabadjára eresztette, Egy-egy szellemes, csípős megjegyzése kedvelt madara, a sólyom módjára, hallatlan biztonsággal csapott le a magasból áldozatára. Barát és ellenség egyformán nem menekülhetett tréfáinak nyílzápora elől. Amikor félelmetes kortársa, a tatár Dzsingisz kán, udvarának egyik főméltóságát ajánlotta fel neki, ha meghódol, más haragra gerjedt volna, ő azonban csak nagyot nevette az egészen és azt válaszolta: rendben van, a legszívesebben fősolymár szeretne lenni. De nem haragudott akkor sem, ha bizalmasai egy-egy szellemes mondásukkal megtréfálták ő császári fenségét.

A császárt természetesen utánozták hivatalnokai . . . Valami csodálatos felszabadult, cinizmusig merészkedő szellem árad szét korszakán, melynek kétségkívül ő volt legjelentékenyebb embere. A XII. század közepén egész Európában tünedezni látjuk a románcor szigorú, egyházas szellemét, erős laikus-mozgalom kap lábra, melynek a költészetben a trubadurok, a közéletben a római jogon nevelkedett jogászok, a hordozói. II. Frigyes teljesen benne élt korának nagy szellemi mozgalmaiban. Amikor mindenki érdeklődése a római jog világa felé fordult, 1224-ben megalapította a nápolyi jogi egyetemet, 1231-ben pedig közreadta nagy törvénygyűjteményét, a «Liber augustalis»-t, mellyel Justinianus császár nyomdokába lépett. Átfogó szellemére mutat, hogy a nagy jogász és államszervező, II. Frigyes egyúttal a trubadur-költészetnek is melegszívű pártfogója volt. Palermóban, hol a királyi udvarban egészen a német hódításig franciául folyt a társalgás, még gyermekkorában megismerkedett Provence édeshangú, pogánylelkű dalaival és a francia verses regényirodalom egyik-másik darabjával. A hagyomány azt is tudni véli, hogy a költőkoronázás humanista szokására éppen a gyermek II. Frigyes szicíliai udvara adta az első példát. Ő maga is beállt a lovag-dalköltők sorába . . . «és rövid idő alatt — írja később Petrarca — a dalköltészet egész Itáliában elterjedt». II. Frigyes udvari emberei, köztük mint a humanista kör feje, a még rétor Viena-i Péter nagyudvarbíró is, voltak az elsők, akik olasz földön az olasz nyelv délitáliei dialektusában trubadur módra énekeltek. Csoda történt, megszületett az olasz irodalmi nyelv. Ennek az arisztokratikus lovagi költészetnek dalnokai között ott találjuk II. Frigyes tragikus sorsú fiait is, a nyugtalan vérű, lázadó Henriket, ki apja börtönében «reggel énekelve, este sírva» fejezte be életét, a könnyelmű Manfrédot, aki a hegedűsöket többre becsülte, mint a zsoldos katonákat, mígnem a Benevent-i ütközetben elbukott a Stauf-ház ellenségeivel szemben, s végül Enzio-t, ki bolognai fogságában porkolábjait szórakoztatta énekével...

II. Frigyes szellemi nagysága azonban csak akkor bontakozik ki a maga igazi arányaiban előtűnik, ha meglessük tudósai körében és tudós foglalkozása közben. A kor, amelyben II. Frigyes élt, szerette a valóságot, a megfoghatót és mindenben hajlandó volt kételkedni, ami túlhaladt az érzéki megismerés határain. A modern természettudományos gondolkozás-mód bölcsőjénél vagyunk és az új szaktudományos gondolkozó típusnak legjellegzetesebb alakjai közé tartozott maga a császár, II. Frigyes. Nem pusztán kedvtelésből vagy hiú tetszeni akarásból érdeklődött a tudomány világa iránt. Őt is az igazi kutatóknak az az olthatatlan vágya sarkalta, melyet Platon Eros-nak nevezett el. Végzetlenül gyermekkorában megtanulta úgy látni a világot, ahogy van. Amikor Manfréd fia unszolására hozzálátott selymászati könyvének megírásához, nem elégedett meg apró megfigyelésekkel és gyakorlati tanácsokkal, hanem a szaktudós alaposságával és rideg realiz-

musával a végső alapokig akart eljutni, műve nagyszerű madártanná terebélyesedett, melyben nem egy helyen helyesbítette Aristoteles eredményeit. «Bizonyosághoz nem elég a fű» — írja művében. Épp ezért, ahol csak tehette, tapasztalatokat gyűjtött, egyszer Norvégiába, máskor Arábiáig küldte embereit, hogy egyes mende-mondáknak utána járjanak. Maga is nem egyszer végzett kísérleteket. Hogy a ponty élettartamát meghatározhassa, rézgyűrűvel jelzett meg egyeseket. Máskor összevarratta sólymok szemhéját, mert kíváncsi volt, hogy zsákmányukat szaglószerükkel vagy szemükkel veszik-e észre. Kíváncsisága nem ismert határt. A kísérletre kiszemelt gyerekekhez a dajkák egy szót sem szólhattak és kíváncsian várta, hogy a gyermekek héber, görög, latin avagy arab nyelven fognak-e megszólalni. A kísérletből azonban nem lett semmi, mivel a gyermekek közben meghaltak. Geometriai, asztronómiai munkákat kért keleti fejedelmektől, Irakba, Jemenbe követek vitték levelét, melyekben a mohamedán világ tudósaitól kért feleletet kínzó problémáira. Ilyen ember volt Szicília zsarnoka, II. Frigyes.

BIHARI VIDÉK.

*Ezüstfehér jüzek között szelíd
sodró folyó: borzolják, megszelik
sárga színét néha könnyű szelek,
s fecskék hasítnak szűk medre felett*

*csivogva lágyan s egy-egy buborék
pukkan szél tükörén. Ott fenn az ég
lankadtan tertti a meleget
a lenti zöldre, s lustán ereget*

*pár puha felhőbodrot szertesztét.
Akkora csönd! Meg nem zavar beszéd, —
csak halk zümmögés s olykor csattanás
ostortól s távolról ugyan, de más*

*délutánomban meg nem háborít.
Messzi hegyek kékes árnyékait
látom: elnyúló sötét koszorú,
s felölük a szívembe a ború*

*hűvösödik. Majd a nyugvó napot
nézem: vöröslő képét, s elkapok
egy-egy foszlányt jülemmel: a kolomp
szól, ökrös szekér zörög, nyáj tolong:*

*egymás sarkában gyapjas telt juhok . . .
Nyájas az este: bőregér suhog
a szendergő homályban, s fenn ragyog
az esthajnal-csillag, s ahol vagyok*

*most: a sötétség orvul megrohan,
hogy befogjon, de késő! Boldogan
arra tartok, ahonnan mintha szólana
értem a füstölgő pirostetős tanya!*